

JAN JÁCHYM HACKEL – SEKRETÁŘ MORAVSKÉHO KRÁLOVSKÉHO TRIBUNÁLU, JEHO „CURSUS HONORUM“ A MAJETKOVÉ POMĚRY

Jiří David

Obraz tereziánského období v dějinách českých a rakouských zemí bývá často formován prostřednictvím přednostní orientace historiků a historiček na popis velkých změn, jimiž v této době společnost procházela. Je zcela nepopíratelné, že otřes způsobený válečnými neúspěchy na počátku vlády mladé panovnice se odrazil v hluboké proměně dvorské politiky, která byla nucena obrátit pozornost k neuspokojivým vnitřním poměrům monarchie. Současně však nelze zapomínat, že tlak na zavádění unifikačních reforem státního aparátu, stejně jako diferencování řady dosud vágně regulovaných oblastí veřejného života (např. školství, zdravotnictví, bezpečnost, soudnictví či náboženská praxe) a jejich postupné integrování do těla státu, se uplatňovalo v rámci společnosti, v níž nadále silně působil tradiční systém sociální hierarchie a mocenských či ekonomických vazeb. Setrvačnost těchto historických daností kladla reformnímu úsilí často významné limity a stála v pozadí nikoli nepodstatných regionálních rozdílů.¹ Totéž lze říci i o charakterizování tereziánských reforem jako osvěcenských nebo přímočaře racionalizačních – tato adjektiva lze znejistit poukazem na někdy až příliš experimentální ráz zaváděných změn či rozpor mezi deklarovanými osvěcenskými idejemi a výslednou vládní praxí.² Naznačené rozpory by však nebylo správné vnímat dualisticky, tedy jako

-
- 1 Historické kontinuity překračující uvyklé historické mezníky, stejně jako vázanost poměrů v jednotlivých habsburských zemích na tradiční společenské vztahy akcentuje ve svých pracích v posledních letech např. William D. Godsey, viz GODSEY, William D. Adelsautonomie, Konfession und Nation im österreichischen Absolutismus ca. 1620–1848. *Zeitschrift für historische Forschung* 33, 2006, s. 197–239; TÝŽ: *The Sinews of Habsburg Power. Lower Austria in a Fiscal-Military State. 1650–1820*. Oxford, 2018.
 - 2 K ambivalenci pojmu osvěcenství nejen v českém kontextu viz TINKOVÁ, Daniela. Mezi psem a vlkem. Osvěcenské příšeří v české historiografii. In: *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvěcenství*. Praha, 2009, s. 14–29. Rozpornost významu předmětného období pro další směřování společnosti českých zemí se odráží také v nedávné polemice Pavla Himla s konceptí syntézy *Habsburské 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, kterou připravil kolektiv autorů vedený Ivo Cermanem (Praha, 2016) – viz HIML, Pavel. Svoboda od státu i skrze něj. Nad náčrtem liberálně-konzervativní koncepce moderních dějin českých zemí. In: *Dějiny – teorie – kritika*, č. 2, 2018, s. 277–292.

protiklad progresivních reformátorských úředníků na straně jedné a rezistující tradiční společnosti na straně druhé. Navzdory mnoha výjimečným osobnostem, s nimiž se můžeme na čelných pozicích zemského či dvorského aparátu setkat (v moravském prostředí je třeba jmenovat alespoň zemského hejtmána Jindřicha Kajetána z Blümegenu), se lze domnívat, že i zcela nové či reorganizované úřady byly nevyhnutelně obsazovány lidmi vycházejícími ze sociálního kontextu své doby a inovativní potenciál u nich tudíž nelze a priori očekávat. Stejně tak je otázkou, nakolik se tereziánští úředníci přibližují weberovské definici moderních byrokratů, která předpokládá jejich odbornou kvalifikaci, pevně stanovené kompetence a neosobní výkon úřadu, honorovaný platem, který pro dotyčné úředníky představuje hlavní zdroj příjmů. Nalézt odpovědi na tyto otázky či rozpory je však prozatím obtížné vzhledem k absenci širšího povědomí o sociálním profilu tereziánských státních institucí.

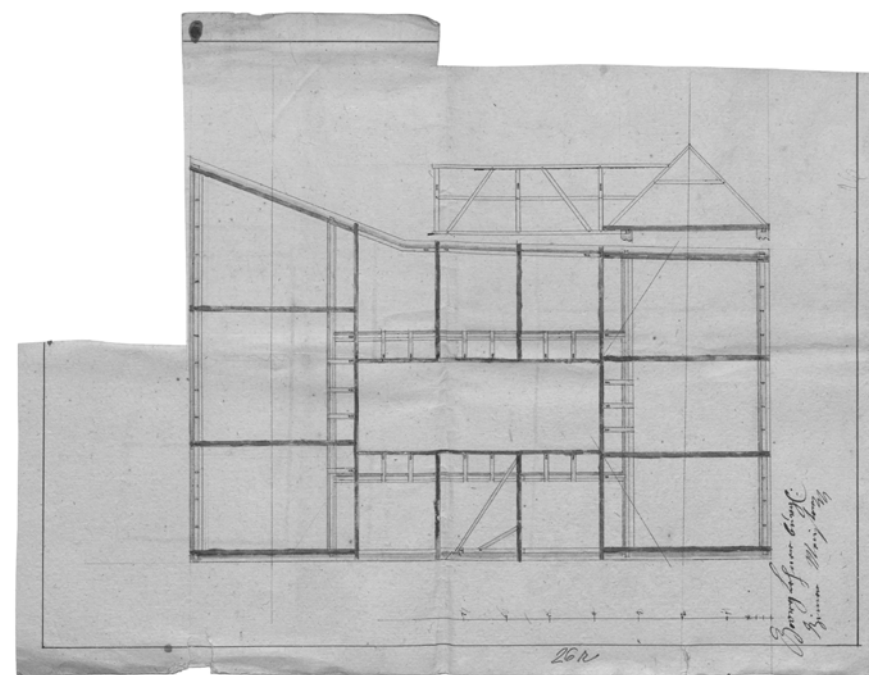
Přítomná studie představuje jen malý střípek do mozaiky znalostí o sociálních poměrech panujících mezi zaměstnanci moravských zeměpanských úřadů. Její vznik umožňuje šťastná, ba přímo výjimečná pramenná situace, která dovoluje u konkrétního člověka rekonstruovat jeho majetkové zázemí do relativně velkých podrobností. Touto osobností je Jan Jáchym Hackel, jenž v padesátých a šedesátých letech 18. století působil jako koncipista a posléze sekretář moravského královského tribunálu.³ V testamentu sepsaném krátce před smrtí učinil Hackel univerzálním dědicem svého adoptivního bratra Emiliána Wagnera, jenž vstoupil do rajhradské benediktinské komunity a roku 1751 zde složil věčné sliby.⁴ Jelikož však podle benediktinské řehole nemohou mniši vlastnit osobní majetek, stal se skutečným příjemcem Hackelovy pozůstalosti rajhradský klášter, který vedle nemovitého majetku a financí převzal také Hackelovu knihovnu a písemný archiv. V něm se dochovala řada osobních dokumentů, korespondence, doklady o Hackelově vlastní právní praxi a zčásti též úřední činnosti a také podrobná evidence příjmů a výdajů z let 1758–1768. Obsáhlý pramenný materiál nebude možné na ploše jedné studie vytěžit, v tomto článku se tedy omezíme pouze na okolnosti Hackelova kariérního postupu a pokusíme se v hrubých obrysech rekonstruovat jeho majetkové poměry.

3 Těto postavy se dotýká již studie DAVID, Jiří. Raněnovověké právnícké rukopisy ve sbírce rajhradského kláštera. In: *Sborník Muzea Brněnska* 2016. Brno: Muzeum Brněnska, 2016, s. 48–63.

4 Otcem Emiliána Wagnera (1733–1780) byl zemský pokladník (*Landschaffts-Cassirer*) Anton Wagner, který zemřel na sklonku třicátých let 18. století (titulární kalendáře jej uvádějí ve funkci naposledy roku 1739). Poručníkem a posléze adoptivním otcem nezletilého Emiliána se stal Václav František Hackel, vlastní otec Jana Jáchyma. K Wagnerovi blíže viz KINTER, Mauritz. *Ab anno 1613 in monasterio Raihradensi in Moravia professi in Domino obierunt*. Brno, 1908, s. 50. Doklady o poručnictví nad nezletilým Wagnerem viz MZA, f. E6, inv. č. 825, sg. A d 23, kart. 21.

CURSUS HONORUM

Jan Jáchym Hackel se narodil v Brně 13. března 1720. Úřednickou dráhu zvolil už jeho dědeček Sebastian Hackel působící jako jeden ze šesti přísežných zemských solicitorů. O jeho dobrém majetkovém postavení svědčí jeho iniciativa z roku 1715 na zbudování nové kaple v augustiniánském kostele sv. Tomáše, dále vybudování vlastního domu se zahradou na Horní Nové (později Křenové) ulici na pozemcích špitálu sv. Štěpána a také skutečnost, že svému synovi Václavu Františkovi mohl dopřát studium práv na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě.⁵ Václav František studia úspěšně uzavřel v roce 1707, ještě před jejich dokončením však vstoupil do služeb jednoho z předních habsburských diplomatů, nejvyššího

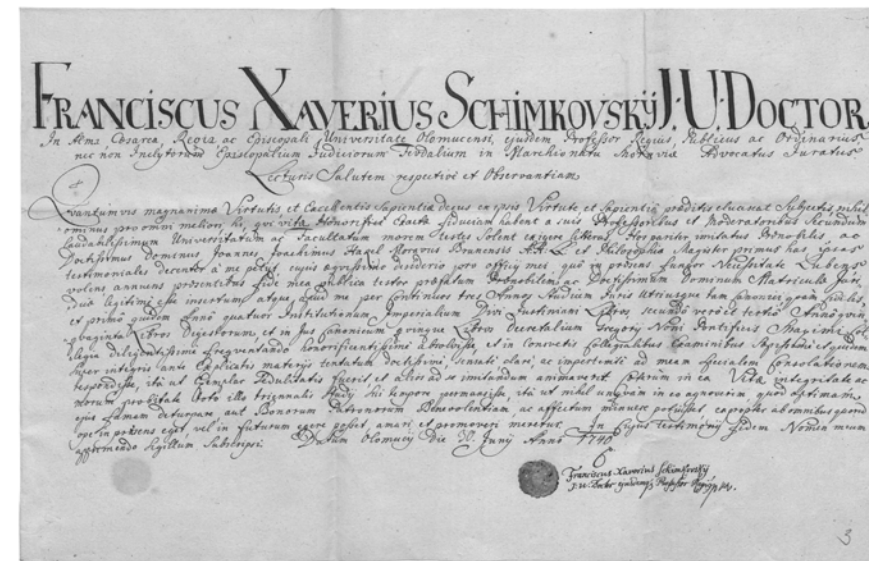


Nákres domu, který nechal postavit Sebastian Hackel na pozemku špitálu sv. Štěpána, okolo r. 1710. Označení místa v prameni kolísá: na počátku 18. století je pojmenováno jako Horní Nová ulice (Obere Neugasse), později již jako Křenová (Grosse Cröna). (Moravský zemský archiv)

5 Ke zřízení nové kaple viz Hackelovy žádosti o povolení u olomoucké konzistoře a brněnského magistrátu, stejně jako účty za stavební materiál a provedenou výzdobu, na níž se podíleli např. sochař Jan Schertz nebo malíř Antonín Ignác Hofman; MZA, f. E6, inv. č. 4198, sg. O c 10/3, kart. 497. Doklady o stavbě domu na Křenové ulici včetně plánů domu viz *Ibid.*, inv. č. 4196, sg. O c 10/1, kart. 497.

kancléře (a mj. také stavebníka židlochovického zámku) Filipa Ludvíka ze Sinzen - dorfu.⁶ Z jeho pověření absolvoval již roku 1706 cestu přes Vratislav a Berlín do Hamburku, později pobýval na Sinzendorfově diplomatické misi v Haagu a doprovázel jej rovněž na cestě z Milána do Frankfurtu.⁷ V kancléřových službách působil Václav František do roku 1712, kdy mu jeho otec pomohl obstarat uvel - něné místo ingrosátora u úřadu zemských desek, v němž pak setrval až do svého úmrtí roku 1748.⁸ Po návratu do Brna pojal za manželku Marii Eleonoru Bureš - ovou, poprvé provdanou Schullerovou, pocházející ze statku Dyje (Mühlfrauen) na Znojemsku, a roku 1720 se jim narodil jediný syn Jan Jáchym. Rodina ovšem nežila v novém domě na Křenové, ale v druhém brněnském domě Hackelových na Panské ulici.

Na rozdíl od svého otce získával Jan Jáchym vzdělání v Olomouci, nejprve zde absolvoval šestitřídní jezuitské gymnázium (tzv. studia humaniora), poté se dal roku 1737 zapsat na zdejší univerzitu, kde dokončil tříletá studia filozofie, v návaz - ném studiu teologie však nepokračoval. Paralelně s obligátní filozofií ve stupních logika – fyzika – metafyzika navštěvoval Jan Jáchym přednášky dvou v Olomouci působících profesorů světského a kanonického práva, Jana Gotfrýda Schweickarda a Františka Xavera Šimkovského, které byly zformovány rovněž do tříletého vý - ukového cyklu.⁹ V roce 1740 Jan Jáchym Olomouc opustil a vstoupil do čtyřleté právnické praxe u zemského advokáta Viléma Alexandra Balause, po jejímž skon - čení mu začalo dlouhé období hledání vlastního společenského uplatnění.¹⁰ Ačkoli moravský správní aparát skýtal již na počátku tereziánského období o poznání více úředních pozic, než tomu bylo o generaci dříve, proniknout do tohoto sys - tému nebylo vzhledem k velké konkurenci uchazečů pro začínajícího právníka, byť s dokončeným odborným vzděláním a praxí, nijak snadné. Snad právě proto zkoušel pětadvacetiletý Jan Jáchym štěstí nejprve u brněnského magistrátu, v němž



Diplom ukončující právnické vzdělávání Jana Jáchyma Hackela u Františka Xavera Šimkovského, 30. června 1740. (Moravský zemský archiv)

se uvolnila pozice radního. Tento pokus od počátku komplikovala skutečnost, že Hackel nebyl k zisku konšelského místa dostatečně způsobilý, neboť nebyl potřebné tři roky brněnským měšťanem.¹¹ Žádost o dispensaci z této povinnosti byla neú - स्पěšná a Janu Jáchymovi začalo více než šestileté období, vyplněné úsilím o zisk některé z úředních pozic v justičním aparátu země.¹²

V těchto letech tvořily jeho dominantní pracovní náplň právnické služby po - skytované bohaté klientele z řad moravské aristokracie. V tomto ohledu mohl na - vázat na aktivity svého otce, od něž také část klientely zdědil. Tato činnost obou právníků – otce i syna – je velmi dobře zdokumentována, jedná se však o značné divergentní materiál, který je obtížné blíže typologizovat. Na základě provedených sond lze ovšem usuzovat, že se jednalo převážně o služby finančního rázu – reali - zace plateb, vedení účtů a přijímání hotovosti, přičemž skutečně dlouhodobými klienty obou Hackelů byli Podstatští-Lichtenštejnové (a mezi nimi zvláště často

- 6 Originál diplomu, který v září roku 1707 Václavu Františkovi vystavil jeden z předních profesorů práva na Karlo-Ferdinandově univerzitě a pozdější rektor Václav Jan z Krieglsteinu viz Ibid., inv. č. 4195, sg. O c 9, kart. 497.
- 7 K první cestě Václava Františka do Vratislavi, Berlína a Hamburku se vztahuje několik jímavých dopisů jeho otce Sebastiana, který poukazuje na nákladnost těchto cest, nabádá syna k dokončení studií a připojuje rodičovské rady ohledně nástrah cizího prostředí. Ibid., inv. č. 4197, sg. O c 10/3, kart. 497. Dále viz materiály týkající se diplomatické činnosti nejvyššího kancléře Sinzendorfa Ibid., inv. č. 3230, sg. H e 53, kart. 379.
- 8 Korespondence týkající se zisku ingrosátorského místa viz Ibid., inv. č. 4195, sg. O c 9, kart. 497.
- 9 O úspěšně dokončených studiích svědčí diplom z filozofie podepsaný děkanem filozofické fakulty Bernardem Minettim a dále dva diplomy vystavené vždy jménem dotyčného profesora práv (viz Ibid.). K problematickému postavení výuky práv na olomoucké univerzitě viz NEŠPOR, Václav. *Dějiny univer - sity olomoucké*. Olomouc, 1947, s. 41–45; FIALA, Jiří. Olomoučtí jezuité a jejich školy. In *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780*. 3. *Historie a kultura*. Olomouc, 2011, s. 66–82.
- 10 Na počátku roku 1744 Balas vystavil Janu Jáchymovi doporučení dobrozdání, v němž vychvá - lil erudici, píli a schopnosti svého svěřence; MZA, f. E6, inv. č. 4193, sg. O c 8/2, kart. 497, fol. 33. K Balasově osobnosti a jeho bibliofilským zájmům viz DOKOUPIL, Vladislav. *Dějiny moravských kláš - terních knihoven ve správě Univerzitní knihovny v Brně*. Brno, 1972, s. 45–46.

- 11 Vyplývá to z článku A XXV Koldínova zákoníku, který umožňuje stát se radním pouze osobě, která minimálně tři roky „s městem trpěld“, tedy odváděla v něm daně. JIREČEK, Josef, ed *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou* od M. Pavla Krystyana z Kol - dína. Praha, 1876, s. 13.
- 12 Osudy žádosti o dispens z začátku roku 1744 dokládá korespondence mezi Hackelem a dvorním agentem Janem Leopoldem Fuchsem, který se o její vyřízení u české dvorské kanceláře ve Vídni staral. MZA, f. E6, inv. č. 4192, sg. 8/1, kart. 497.

známý merkantilista Alois Podstatský-Lichtenštejn).¹³ V témže období se Jan Jáchym Hackel věnoval také sepisování právnických příruček a kompendií, které měly za cíl sumarizovat platné moravské právo včetně procesních pravidel a institucionálních normativů, popřípadě identifikovat difference mezi obecným (římským) a domácím právem.¹⁴ Na sklonku čtyřicátých let pak začal Hackel působit jako zapisovatel v nově ustavené úřední komisi, jež měla za úkol provádět průběžnou evidenci veškerých mešních fundací a zbožných odkazů (např. donace špitálům a chudobincům) na Moravě. V této komisi Hackel pracoval i později po zisku úředního místa, a to až do druhé poloviny šedesátých let.¹⁵ Na rozhodujících pozicích v ní zasedali zpravidla zemští soudci a přísedící královského tribunálu z panského i rytířského stavu, např. Josef Widmann, Ludvík Antonín ze Žerotína, Lazar z Wimmersbergu nebo Ignác Antonín Langer. Hackelova činnost ve fundáční komisi ovšem nespočívala pouze ve vedení jejích zasedacích protokolů a další písemné agendy, ale také ve vytváření opakovaných soupisů moravských církevních institucí (především řádových), ve vyčíslování jejich členstva a v souhrnné evidenci charitativních podniků, zejména špitálů.¹⁶ Zájem o církevní záležitosti a pravidelné soupisové aktivity posléze vedly Hackela také k sepsání vlastního pokusu o jednu z prvních moravských církevních topografií.¹⁷

Veškerá výše popsaná činnost měla však pouze doplňkový ráz, neboť životním cílem Jana Jáchyma Hackela bylo získat místo u některé z moravských institucí, ideálně justičního rázu. Šance se naskytla v souvislosti s reorganizací zdejšího správního systému po roce 1748, kdy u zeměpanských úřadů došlo k oddělení politické a soudní agendy, k návazným kompetenčním přesunům a spolu s tím i k potřebě posílit personální stavy. Královský tribunál, dosud nejvyšší zeměpanský úřad v zemi, začal po vzniku královské reprezentace a komory (1749) fungovat již výlučně jako soudní instituce, od roku 1752 mu pak byla přidána kompetence odvolací instance pro vrchnostenské a městské soudy.¹⁸ V polovině roku 1748 podal Jan

Jáchym svou první žádost o místo tribunálního nadpočetného koncipisty. Adresoval ji nově vzniklému Nejvyššímu soudnímu místu ve Vídni (Oberste Justizstelle), které převzalo v oblasti soudnictví někdejší kompetence české dvorské kanceláře, včetně rozhodování o personálních záležitostech. Podobně jako v případě žádosti o místo brněnského radního byl Hackel i v tomto případě závislý na službách dvorského agenta, tentokrát Josefa Appa, jenž měl přednést žádost u dvorského úřadu a prosadit její projednání.¹⁹ Navzdory nesporné Hackelově kvalifikaci a rozmnožení kancelářských míst u tribunálu jej však opakovaně předcházeli jiní uchazeči (konkrétně Jan Michael Wasserreich a Jan Arnošt Seidl), teprve v květnu roku 1750 se štěstěna přiklonila na Hackelovu stranu a Jan Jáchym získal místo nadpočetného koncipisty, přičemž ovšem adjektivum „nadpočetný“ znamenalo, že takto označený úředník bude pro úřad pracovat bez nároku na plat. „Odměnou“ v tomto případě bylo samo přijetí k tribunálu, které skýtalo naději na pozdější úřední postup do placených míst. V případě Jana Jáchyma trvalo čekání na první placené místo další tři roky, a to i přes opakované žádosti sepsované vždy po úředním postupu některého z kolegů. V těchto žádostech postupem času roste zdůrazňování zásluhovosti – zatímco u starších Hackelových dokumentů tohoto typu stojí v popředí popis odborné kvalifikace a dosavadní praxe, s přibývajícimi roky věnoval Jan Jáchym stále více prostoru zásluhám svým i svých příbuzných. V jedné z nejpokročilejších žádostí v roce 1753 rozdělil argumenty do šesti bodů: na prvním místě zdůrazňuje, že je „*de notorio Landes-Kind*“, tedy že pochází z Moravy a je s jejími poměry dobře obeznámen, v dalším bodě se věnuje popisu svého vzdělání a praxe, následující čtyři body se však již týkají zásluh – vykonávání *munus concipientis* bez nároku na plat a vlastní práce v nejrůznějších úředních komisích, dále zásluhy dědečka Sebastiana Hackela, který sloužil Rakouskému arcidomu za třech císařů, a samozřejmě zásluhy otce Václava Františka, a to jak na diplomatických misích, tak při bezmála čtyřicetileté službě v úřadu. Dlouhé čekání bylo korunováno úspěchem až v říjnu roku 1753, kdy Jan Jáchym získal ve svých třiatřiceti letech první placené úřední zaměstnání řádného tribunálního koncipisty.²⁰ Vrchol Hackelovy kariéry pak nastal o sedm let později, kdy obsadil místo po úmrtí jednoho ze tří tribunálních sekretářů Antonína Appelmana. Tento postup byl však již v zásadě rutinní záležitostí bez nutnosti dokládat profesní způsobilost či dosavadní zásluhy.

13 Ibid., kart. 354–361.

14 K tomu podrobně viz DAVID, pozn. 3; a dále MZA, f. E6, inv. č. 2978–2980, sg. H b 6, kart. 350, zde zejm. rukopis *Diversa Notata ad Jus provinciale Moravicum*, který sloužil patrně jako přípravný materiál pro čístopis uložený v rukopisné sbírce rajhradské knihovny.

15 Jedná se o velmi raný a díky dochovaným Hackelovým písemnostem dobře zdokumentovaný případ státní intervence do dosud soukromých ekonomických vztahů mezi jednotlivci a církevními institucemi. MZA, f. E6, inv. č. 2902–2929, sg. G e 34 až 46, kart. 335–339.

16 Viz zejména sg. G e 44 až 46, dále též obdobný Hackelův rukopis uložený dnes v Cerroniho sbírce (MZA, f. G 12, Cerr. II, kn. 178). K problematice fundací v městě Brně obecně viz MALÝ, Tomáš *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno, 2009. TÝŽ: Concepts of Charity: The Habsburg Empire and the South Moravian Example, 1750–1800. *Endowment Studies*, No. 1, 2017, s. 198–222.

17 MZA, f. E 6, inv. č. 2899, sg. G e 32 – *Kurze kirchliche Topographie* (1 svazek), kart. 336.

18 RADIMSKÝ, Jiří. *Tribunál. Sběrka normálí z let 1628–1782. Inventář*. Brno, 1956; Ke starším dějinám královského tribunálu viz VAŠKŮ, Vladimír. *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636–1749*. Brno, 1969; K tereziánským správním reformám obecně viz SVITÁK, Zbyněk. *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*. →

Brno, 2011. Specificky k proměnám justičního systému viz DAVID, Jiří. Mezi tradicí a realitou. Šlechtický zemský soud na tereziánské Moravě – agenda a složení stavovské instituce v posledních dekádách její existence (1740–1783). *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, roč. 8, č. 1, 2018, s. 21–52.

19 Korespondence s Josefem Appem viz MZA, f. E6, inv. č. 4193, sg. O c 8/2, kart. 497. V roce 1748, po úmrtí Hackelova otce, bylo chvíli ve hře i uvolněné místo ingrosátora u zemských desek – na tuto žádost však Jan Jáchym rezignoval, neboť se v krátkém čase objevilo sedm dalších kandidátů.

20 Viz korespondence s dvorním agentem Janem Ferdinandem Götzem, Ibid., inv. č. 4194, sg. O c 8/3, kart. 497.

MAJETKOVÉ POMĚRY

Z popisu strastiplné cesty Jana Jáchyma Hackela k zisku placeného místa vyplývá, že vzdělaný tereziánský úředník nemohl být ve svých příjmech zcela závislý na úředním platu. Ukazuje se tak, že pro vstup do úřední sféry nebylo důležité pouze vzdělání, odborná praxe a prokázané schopnosti, ale také zděděné sociální postavení a nashromážděný kapitál. Bližší pohled do Hackelových majetkových poměrů tuto hypotézu potvrzuje. Jak tomu bylo v jeho případě stran ekonomických předpokladů, je možné rekonstruovat díky preciznosti, s níž si vedl své osobní dokumenty. Z let 1758 až 1768 se dochovaly podrobné přehledy veškerých osobních příjmů a výdajů, lze tedy zjistit, nakolik se v jeho finančním rozpočtu projevil úřední postup z místa placeného koncipisty do pozice sekretáře a jakou roli salár v Hackelových příjmech vůbec hrál. Starší záznamy bohužel scházejí, o Hackelových příjmech z doby, kdy nepobíral žádný plat, si lze učinit představu pouze na základě analogie s pozdějšími lety.²¹ Dle zjištění Jiřího Radimského měl řádný koncipista pobírat roční plat 500 zl., platy sekretářů byly odstupňované podle služebního stáří a pohybovat se měly v rozmezí 600–1500 zl.²² Této úrovně však Hackelovy příjmy z úřadu nikdy nedosáhly. V roce 1758 získal na služném 359 zl., z nichž samotný plat tvořil pouze 263 zl., peníze navíc přicházely velmi nepravidelně ve třech nesterpně vysokých splátkách během roku. Zbylých 96 zl. připadalo na Hackelův podíl z výnosů taxovního úřadu. Jako sekretáři se Hackelovi úřední příjmy sice stabilizovaly, získával celkem 476 zl. v pravidelných čtvrtletních splátkách, stále však tato částka zdaleka nedosahovala úrovně, na niž měl tribunální sekretář podle platových normativů nárok. Podhodnocování úředníků ovšem nebylo ve sféře raněnovověkých úřadů žádné novum. Financování úřední činnosti z vlastních zdrojů a teprve zpětná, často nedokonalá refundace nákladů byla naopak zcela běžným jevem a na těchto poměrech zjevně nic nezměnily ani tereziánské reformy.

I přes nízký reálný plat inkasoval Jan Jáchym Hackel ročně o mnoho vyšší částky z dalších zdrojů. Po celou sledovanou dekádu neklesl jeho příjem pod 1000 zl., pohyboval se v rozmezí od 1071 zl. v roce 1758 (po odečtení mimořádného příjmu 2000 zl. z prodeje zahrady a 500 zl. příjmu z dědictví) až do výše 3431 zl. v roce 1761, průměrný roční příjem se pohyboval okolo 2300 zl. Vývoj Hackelových příjmů kopírovaly jeho výdaje, které ale byly každoročně o několik set zlatých nižší. Hospodaření Jana Jáchyma tedy lze hodnotit jako vyrovnané, či spíše přebytkové, jak ukazuje Graf 1.²³

21 Ibid., inv. č. 4189, sg. O c 1, kart. 496.

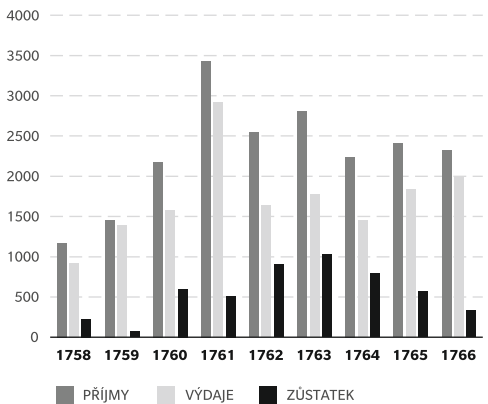
22 RADIMSKÝ, pozn. 18, s. 92. Zjištění se opírá o platová nařízení z let 1742 a 1749.

23 Graf je doveden pouze do r. 1766, neboť z následujících dvou let nejsou k dispozici zcela úplné přehledy výdajů.

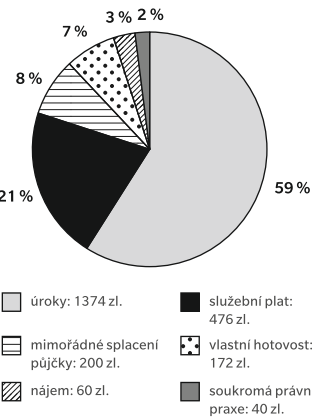
Pohlédneme-li blíže na strukturu příjmů, zjistíme, že dominantní položku zde tvoří úroky z peněz půjčených soukromým osobám – ty každoročně představovaly přibližně dvě třetiny veškeré inkasované hotovosti. Podíl služebního platu na celkových příjmech se pohyboval v rozmezí od jedné třetiny po jednu pětinu Hackelova finančního portfolia za daný rok, další již výrazně menší částky plynuly z pronájmu obchodních prostor ve vlastním brněnském domě, ze soukromé právní praxe, anebo se jednalo o ušetřené peníze z minulosti. Jak vypadalo spektrum příjmů v konkrétním případě, si můžeme přiblížit na roku 1766: v tomto roce bylo Hackelovi vyplaceno celkem 2322 zl., jde tedy o rok veskrze průměrný. Z této částky připadalo 1434 zl. na inkasované úroky, přičemž mezi největší Hackelovy dlužníky, a tedy i plátce úroků, patřili příslušníci moravské šlechtické společnosti: V roce 1766 se objevují jména Blümegen, Rodeni, Podstatský-Lichtenštejn, Salm, Freienfels, Kounic, Braida a také kláštery – benediktinský v Rajhradě a augustiniánský ve Šternberku, příjemcem Hackelovy půjčky se stala rovněž stavovská pokladna. Veškeré půjčky se pohybovaly v rozmezí 1000–3000 zl., při stabilním šesti-procentním úroku byly tedy úrokové splátky tvořeny částkami od 60 do 90 zl. Další Hackelovy příjmy představovalo zmíněných 476 zl. služebního platu, 200 zl. plynulo z mimořádného splacení jistiny jedné starší půjčky, částkou 172 zl. disponoval Jan Jáchym Hackel v hotovosti, 60 zl. obdržel v podobě nájmu a 40 zl. za soukromě poskytnuté právní služby. Procentuální vyjádření tohoto spektra přibližuje Graf 2.

Podobně jako příjmová měla i výdajová stránka Hackelova rozpočtu relativně stabilní strukturu, která se každý rok s malými korekcemi opakovala. I mezi výdaji přitom tvořilo největší objem splácení úroků za přijaté půjčky. Ve vzpomínaném roce 1766 měl Hackel napůjčované peníze v hodnotě 13050 zl., z nichž platil roční úrok 825 zl. představujících 42 % celkových výdajů. Peníze měl Jan Jáchym půjčené od celkem 14 věřitelů a věřitelek (12 z nich byly ženy) a dvou církevních institucí – brněnských minoritů a kapucínů. Stálou, přibližně pětinnou položku ve výdajích

Graf 1 Příjmy a výdaje J. J. Hackela z let 1758–1766



Graf 2 Příjmy z roku 1766



představovaly kuchyňské účty, které se ročně pohybovaly v částkách od 380 do 500 zl., a také pravidelné platy skromnému služebnému personálu, jenž s bezdětným a patrně i staromládeneckým Janem Jáchymem sdílel domácnost. Tvořila je kuchařka Marie Anna a služebná Clarl, které dostávaly po 20 zl. ročně, další drobné pravidelné výdaje na domácnost připadly na pradlenu a kominíka. Výraznou pravidelně se opakující položkou byly státní daně dosahující přibližně 15 % z celkových výdajů (postihovaly zejména příjmy z úroků) a dále výdaje spojené s duchovním životem, jako byly příspěvky církevním institucím na nejrůznější slavnosti, mešní fundace, špitální almužny, příspěvky náboženským bratrstvům apod. Zbylých přibližně 10 % výdajů představovaly každoročně pestrou směsici více či méně pravidelných výloh, jako byly například subvence nevlastním bratrům – benediktinu Emiliánu Wagnerovi a Josefu Schullerovi, dále obchodníkům a řemeslníkům za zboží a služby, a to zvláště často ševcům, hodinářům, krejčímu a výrobcům paruk, spíše zřídka se objevovala položka za nákup knih. Přebytkový rozpočet vedl spořivého tribunálního sekretáře k umořování hotovosti prostřednictvím občasných investičních nákupů stříbra nebo cenných papírů, popřípadě k odesílání jednorázových větších částek Josefu Schullerovi, který pro velké dluhy musel opustit jezuitský řád i duchovní službu.

Na počátku února 1769, pouze dva dny před úmrtím, nechal Jan Jáchym Hackel sepsat svou závěť.²⁴ Z její dikce je zřejmé, že poslední vůle byla činěna ve spěchu a patrně i s vědomím možného brzkého konce. Klíčovým bodem bylo samozřejmě stanovení univerzálního dědice, tedy Emiliána Wagnera (resp. jeho prostřednictvím rajhradského kláštera), avšak bez pokusu odkazovaný majetek podrobněji sumarizovat. Z ostatních odkazů měly pouze dva osobní ráz – po 1500 zl. měli obdržet služebná Clarl a nevlastní bratr Antonín Schuller, zbývající představovaly víceméně obligátní zbožné odkazy na charitu a mešní fundace (1500 zl. kostelu sv. Jakuba na pohřební výdaje a sloužení zádušních mší, po 50 zl. městskému špitálu sv. Štěpána, lazaretu, invalidovně a náboženskému bratrstvu Božího Těla, další částky v celkovém úhrnu 3300 zl. směřovaly opět na mešní fundace, v nichž zůstavitel pamatoval na své příbuzné). Vykonavatel závěti Jan Antonín Mesitzký spočetl veškerá Hackelova aktiva na 36302 zl. Z nich největší část tvořily rozpůjené peníze v celkovém úhrnu 23300 zl., dům na Křenové ulici v odhadované hodnotě 8000 zl. (prodej se proboštu Otmaru Conradovi později podařilo realizovat za 9300 zl.), hotovost ve výši 1277 zl., movitý majetek (obrazy, hodinové stroje a nábytek) v hodnotě 1200 zl., cennosti a oděvy za 500 zl. a nevyplacený salár 225 zl. Od celkové částky 36302 zl. pak bylo potřeba odečíst 15200 zl. dluhů, vyplacení mešních fundací a vysoké výdaje spojené s pohřbem, publikací testamentu, odhadem majetku a zaplacením dědické daně. Výsledkem byl čistý zisk rajhradského kláštera pouze okolo 11000 zl.

24 Vyřizování Hackelovy pozůstalosti viz MZA, f. E 6, inv. č. 826 a 827, sg. A d 24 a 25, kart 22.

ZÁVĚRY

Letmý pohled na kariérní růst a finanční poměry tereziánského tribunálního sekretáře nám dovolují formulovat závěry jen velmi opatrně, neboť je otázkou, nakolik je možné zjištěné skutečnosti zobecňovat. Mimořádnost dochovaných pramenů nám zřejmě nedovolí udělat více srovnatelných sond. Přesto se však o jisté zobecnění pokusme. Na příkladu Jana Jáchyma Hackela bylo možné vidět, že univerzitní studium práv nebylo mezi zeměpanskými úředníky ničím neobvyklým – žádný dokument alespoň neukazuje na to, že by mezi kolegy svou erudicí nějak zvláště vyčníval. Ani vzdělání a absolvovaná praxe však nebyly přímou vstupenkou do úřední sféry, neboť srovnatelnou roli nadále hrál faktor zásluhovosti, který je pro fungování předmoderních úřadů velmi typický. Hackelův příklad však dále ukazuje, že tribunální sekretář (a vlastně už i koncipista) se mohl řadit k poměrně dobře situované měšťanské vrstvě, jež se těšila určité finanční nezávislosti. Tato nezávislost však nebyla důsledkem získané úřední pozice, nýbrž jejím předpokladem, a to vzhledem k nejistým příjmům z úřední činnosti, které by samy o sobě nemohly pokrýt předpokládané životní náklady. Nevyhnutelné proto byly další aktivity, ať už soukromá právní praxe nebo finanční hospodaření založené na půjčování peněz. Úsilí, které bylo nutné vynaložit na získání úředního místa, se tedy mnohem více zúročilo v podobě posílení sociálního statusu a z něj plynoucí společenské prestiže.²⁵

25 Problematice různorodých motivací k úřední kariéře a platovým podmínkám zeměpanských úředníků se naposledy podrobně věnuje studie SVITÁK, Zbyněk. Být úředníkem. *Folia historica bohemica*, roč. 33, č. 2, 2018, s. 319–331. S jejím textem jsem však měl možnost seznámit se až v době redakční přípravy tohoto sborníku, autorovi se proto omlouvám, že jeho statí nevěnuji výše adekvátní pozornost.

PRAMENY A LITERATURA

Moravský zemský archiv v Brně (MZA v Brně):

fond E6 – Benediktiní Ráhrad,

kart. 21, inv. č. 825, sg. A d 23 – Poručnictví nad Emiliánem Wagnerem

kart. 22, inv. č. 826 a 827, sg. A d 24 a 25 – Dědická pozůstalost po Janu Jáchymu Hackelovi

kart. 306, inv. č. 2653 a 2654, sg. G b 17 a 18 – Hackelovy soupisy klášterů na Moravě

kart. 335 až 339 – Spisy týkající se činnosti moravské fundační komise

kart. 350, inv. č. 2978 až 2980, sg. H b 6 – Hackelovy právněteoretické rukopisy

kart. 354 až 361 – Dokumenty týkající se soukromé právní praxe Václava Františka

a Jana Jáchyma Hackelových

kart. 379, inv. č. 3230, sg. H e 53 – Dokumenty týkající se diplomatické činnosti

Filipa Ludvíka ze Sinzendorfu (1709–1712)

kart. 496 a 497 – Osobní dokumenty Jana Jáchyma, Václava Františka

a Sebastiana Hackela (korespondence, smlouvy, účty a účetní přehledy aj.)

DAVID, Jiří. Raněnovověké právní rukopisy ve sbírce rajhradského kláštera. *Sborník Muzea*

Brněnska 2016. Brno: Muzeum Brněnska, 2016, s. 48–63. ISBN 978-80-906196-9-2.

DAVID, Jiří. Mezi tradicí a realitou. Šlechtický zemský soud na tereziánské Moravě – agenda a složení stavovské instituce v posledních dekádách její existence (1740–1783). *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, roč. 8, č. 1, 2018, s. 21–52. ISSN 1804-6983.

DOKOUPIL, Vladislav. *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*. Brno, 1972.

FIALA, Jiří. Olomoučtí jezuité a jejich školy. In: JAKUBEC, Ondřej a PERŮTKA, Marek. *Olomoucké baroko: výtvarná kultura let 1620-1780*. 3. *Historie a kultura*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2011, s. 66–82. ISBN 978-80-87149-40-9.

GODSEY, William D.: Adelsautonomie, Konfession und Nation im österreichischen Absolutismus ca. 1620–1848. *Zeitschrift für historische Forschung* 33, 2006, s. 197–239.

GODSEY, William D.: *The Sineus of Habsburg Power. Lower Austria in a Fiscal-Military State. 1650–1820*. Oxford 2018. ISBN 978-01-98809-395.

HIML, Pavel. Svoboda od státu i skrze něj. Nad návrhem liberálně-konzervativní koncepce moderních dějin českých zemí. In: *Dějiny – teorie – kritika*, č. 2, 2018, s. 277–292. ISSN 1214-7249.

JIREČEK, Josef, ed. *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha, 1876.

KINTER, Maurus. *Vitae monachorum qui ab anno 1613 in monasterio Raihradensi in Moravia professi in Domino obierunt*. Brunae, 1908.

MALÝ, Tomáš. *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno: Matice moravská, 2009. ISBN 978-80-86488-60-8.

MALÝ, Tomáš: Concepts of Charity: The Habsburg Empire and the South Moravian Example, 1750–1800. *Endowment Studies*, No. 1, 2017, s. 198–222.

NEŠPOR, Václav. *Dějiny University olomoucké*. Olomouc: Ústřední národní výbor hlav. města Olomouce, 1947.

RADIMSKÝ, Jiří. *Tribunál. Sbírka normálií z let 1628–1782. Inventář*. Brno: Krajské nakladatelství, 1956.

SVITÁK, Zbyněk. *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*. Brno, 2011. ISBN 978-80-86488-91-2.

SVITÁK, Zbyněk. Být úředníkem. *Folia historica bohemia*, roč. 33, č. 2, 2018, s. 319–331.

TINKOVÁ, Daniela. Mezi psem a vlkem. Osvětské příšeří v české historiografii.

In: LORMAN, Jaroslav a TINKOVÁ, Daniela. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého svícenství*. Praha: Casablanca, 2009, s. 14–29. ISBN 978-80-903756-6-6.

VAŠKŮ, Vladimír. *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636–1749*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969.

KLÍČOVÁ SLOVA: správní dějiny, Morava, 18. století, královský tribunál

Zusammenfassung

JOHANN JOACHIM HACKEL – SEKRETÄR DES MÄHRISCHEN KÖNIGLICHEN TRIBUNALS, SEIN „CURSUS HONORUM“ UND SEINE EIGENTUMSVERHÄLTNISSE

Dieser Artikel ist ein Beitrag zum Kennenlernen des sozialen Profils der staatlichen Ämter in der Zeit der thesesianischen Verwaltungsreformen. Die Hauptquelle bildet der schriftliche Nachlass eines konkreten Beamten des mährischen königlichen Tribunals, des Sekretärs Johann Joachim Hackel (1720–1769), welcher sein gesamtes Eigentum dem Benediktinerkloster in Rajhrad hinterließ. Hackel wurde in eine Brünnener Beamtenfamilie geboren, er studierte Jura an der Universität von Olomouc und absolvierte in den 40er Jahren ein juristisches Praktikum. In die Amtsschichten vorzudringen war je doch trotz der erreichten Qualifikationen beschwerlich – Hackel gelang dies erst nach sechs Jahren, weitere drei Jahre später war er als Beamter ohne Lohnanspruch tätig und auch später erreichten seine Einnahmen aus dem Amt nicht die Höhe, auf welche er Anspruch hatte. Der Artikel widmet sich der Analyse von Hackels Einnahmen und Ausgaben und stellt fest, dass eine dominierende Finanzquelle dieses Beamten die Zinsen aus Leihgaben waren. Die Tätigkeit im thesesianischen Verwaltungsapparat erforderte also ein gewisses Maß an finanzieller Unabhängigkeit. Die tatsächliche Entlohnung für das Erlangen einer Amtsstelle waren nicht die finanziellen Einnahmen, sondern eine Verbesserung des beruflichen und sozialen Status und die Festigung des gesellschaftlichen Prestiges.